

ВСТУП	4
Розділ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВАХ З МИТНИХ СПОРІВ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ (Оніщук Ю.В.)	5
1.1. Сутність та правова природа митних спорів	5
1.2. Митний спір як предмет адміністративного судочинства	32
Розділ 2. ПРАВОВІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВАХ З МИТНИХ СПОРІВ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ (Толстолюбська М.М.)	54
2.1. Поняття, особливості та стадії провадження у справах з митних спорів в адміністративному судочинстві	54
2.2. Розгляд та вирішення справ з митних спорів в адміністративному судочинстві	76
2.3. Апеляційне та касаційне провадження у справах з митних спорів в адміністративному судочинстві	99
Розділ 3. НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВАХ З МИТНИХ СПОРІВ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ (Оніщук Ю.В.)	121
3.1. Судова практика вирішення митних спорів в адміністративному судочинстві України	121
3.2. Підвищення ефективності провадження у справах з митних спорів в адміністративному судочинстві України	136
ВИСНОВКИ	146
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	152

Комплексний характер митних відносин ускладнює застосування правових норм у галузі митного регулювання. Наслідком цього є прогалини і колізії, які створюють можливості неоднозначного тлумачення законодавчих положень. За таких обставин виникають суперечності щодо застосування норм законодавства України з питань митної справи, що зумовлює виникнення конфліктів між підвладними та владними суб'єктами митних відносин. Такі конфлікти у митній сфері є передумовою виникнення митних спорів. Найбільш дієвим способом розв'язання митних спорів є їх вирішення в порядку адміністративного судочинства.

Митні спори є однією із поширених і складних категорій справ. Складність для правозастосовної судової практики розгляду таких справ виявляється в тому, що чинне законодавство не містить поняття «митний спір» та не виокремлює характерні ознаки спорів, які виникають між митними органами та фізичними чи юридичними особами, що здійснюють дії щодо переміщення предметів через митний кордон України. Ефективність розгляду та вирішення митних спорів в судовому порядку, залежить від ряду об'єктивних і суб'єктивних чинників, ключовим із яких є чітке розуміння сутності та специфіки провадження у справах з митних спорів в адміністративному судочинстві. Однак цілісного уявлення про провадження у справах з митних спорів в адміністративному судочинстві України не сформовано.

Останнім часом проблемам розгляду різних публічно-правових спорів в адміністративному судочинстві приділяється значна увага. Незважаючи на багатоманітність наукових джерел, в яких досліджувались особливості судового розгляду окремих категорій адміністративних справ, особливості провадження у справах з митних спорів в адміністративному судочинстві залишились поза увагою. Усі перераховані обставини у їх комплексі зумовлюють нагальну потребу у дослідженні провадження у справах з митних спорів в адміністративному судочинстві України.

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВАХ З МИТНИХ СПОРІВ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ

1.1. Сутність та правова природа митних спорів

Різноманітні конфлікти у сфері митної справи є передумовою виникнення митних спорів. Однак термін «митний спір» наразі не знайшов свого законодавчого закріплення. Відсутній єдиний підхід щодо розуміння категорії «митний спір» і серед науковців. Необхідно відмітити, що саме законодавчі дефініції визначають поняття в тексті закону та відображають його суттєві ознаки, дають вичерпне тлумачення та відмежовують одну групу суспільних відносин від іншої¹. Тому чітке закріплення правових дефініцій сприяє розв'язанню значної кількості проблем у системі права². У зв'язку з цим доцільно зазначити, що дефініція «митний спір» є недостатньо розробленою та такою, що потребує як глибокого наукового осмислення, так і належного законодавчого регулювання³.

Етимологія слова «спір», як зазначає М.Й. Клеандров, передбачає протиставлення позицій сторін спору. Етимологічно слово «спір» пояснюється як взаємне прирікання, словесне (усне чи письмове) змагання, у якому кожна зі сторін відстоює власну думку, доводить

¹ Кривецька Л.М. Особливості тлумачення норм права за допомогою законодавчих дефініцій. *Митна справа*. 2011. № 4. Ч. 2. С. 427.

² Циппеліус Р. Філософія права / пер. з нім. Є.М. Причепій [та ін.]; ред. пер. Є.М. Причепій, М. Причепій. К. : Тандем, 2000. С. 10.

³ Оніщук Ю.В., Толстолюбська М.М. Правова ідентифікація дефініції «митний спір». *Правові новели*. 2019. № 9. С. 114–119.

свою правоту, або взаємні претензії (як правило у суді) на володіння будь-чим, словесне змагання (усне чи письмове), де кожна сторона, спростовуючи думку опонента, відстоює свою⁴. На думку В.В. Веннікової етимологічний аспект спору існує в двох значеннях: а) сперечання, змагання, суперечка; б) домагання, вимагання чого-небудь в судовому порядку. Друге значення є похідним від першого. У першому міститься етимологічна сутність поняття спору. Ключовими для визначення спору є такі ознаки, як розбіжність думок, доведення їх до відома протилежної сторони (усно чи письмово) з метою встановлення пріоритетності власної думки всупереч іншим⁵. Згідно Словника української мови дефініція «спір» означає: 1) словесне змагання; обговорення чого-небудь двома або кількома особами, в якому кожна зі сторін обстоює свою думку, свою правоту; 2) суперечність, зіткнення; 3) взаємні домагання щодо володіння чим-небудь, посідання чогось і т. ін., вирішувані переважно судом⁶. У тлумачних словниках поняття «спір» трактується як суперечність, зіткнення інтересів, взаємне домагання щодо володіння чим-небудь, отримання чогось та ін., вирішуване переважно судом⁷; взаємна суперечка, змагання, в якому кожна зі сторін відстоює свою думку, доводить свою правоту⁸. Отже, етимологічно категорія «спір» пов'язується з існуванням певних протиріч, зіткненням протилежно направлених інтересів, змагання задля доведення своєї позиції⁹.

⁴ Клзандров М.Й. Доарбитражный порядок защиты хозяйственных прав. Душанбе : ДОНИШ, 1984. С. 163.

⁵ Веннікова В.В. Загальна характеристика поняття правового спору та його особливості у праві соціального забезпечення. *Правова доктрина основа формування правової системи держави* : матеріали Міжнар. наук. практ. конф., присвяч. 20-річчю НАПрН України та обговоренню п'ятитом. моногр. «Правова доктрина України» (Харків, 20–21 листоп. 2013 р.). Харків, 2013. С. 764.

⁶ Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства імені О.О. Потебні ; за ред. І.К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1970–1980. Т. 9. 1978. URL: <http://sum.in.ua/s/spir> (дата звернення 19.02.2019).

⁷ Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусол. Київ : Ірпінь: ВТФ «Перун», 2002. С. 1368.

⁸ Толковый словарь русского языка: в 4 т. / под ред. Д.Н. Ушакова. Москва : Гос. ин-т «Сов. энцикл.»; ОГИЗ; Гос. изд-во иностр. и нац. слов., 1935. С. 956.

⁹ Бучинський О.Й. Застосування практики Європейського суду з прав людини під час вирішення податкових спорів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Дніпро, 2019. С. 24.

Поняття «спір» можна розглядати з соціологічного, економічного, логічного та філософського погляду. Соціологія вивчає спір як явище, що протікає в суспільстві як цілісній системі, в окремих соціальних інститутах, процесах, суспільних групах; на базі галузі знань, присвячених дослідженню цього поняття утворилась самостійна наука про причини, форми, динаміку соціальних конфліктів і шляхи їхнього розв'язання і попередження, яка одержала назву «конфліктологія»¹⁰. Філософський аспект пов'язаний з розділом філософських знань, присвячених дослідженню категорії «суперечність», який має назву «діалектика» і означає що спір є суперечністю, яка виникає між полярно протилежними силами, що уособлюють собою право з одного боку та «не право» – з іншого¹¹. У філософському енциклопедичному словнику спір визначено як зіткнення думок або позицій, в ході якого сторони наводять аргументи на підтримку своїх переконань і критикують несумісні з уявленнями іншої сторони. Спір є важливим засобом вирішення питань, що викликають розбіжності, кращого розуміння того, що не достатньою мірою ясным і не знайшло переконливого обґрунтування¹². Економічним втіленням спору є економічне суперництво, змагальність, боротьба, протиборство суб'єктів за певні економічні цінності¹³. У логіці «спір» пов'язаний з окремим розділом логіки – теорією аргументації, або теорією спору, відповідно до якої структура спору містить три пов'язані елементи: тезу, аргументи, демонстрацію, а сам спір є боротьбою думок¹⁴.

¹⁰ Веннікова В.В. Загальна характеристика поняття правового спору та його особливості у праві соціального забезпечення. *Правова доктрина основа формування правової системи держави* : матеріали Міжнар. наук. практ. конф., присвяч. 20-річчю НАПрН України та обговоренню п'ятитом. моногр. «Правова доктрина України» (Харків, 20–21 листоп. 2013 р.). Харків, 2013. С. 764.

¹¹ Там само. С. 765.

¹² Философия: Энциклопедический словарь / под ред. А.А. Ивина. Москва : Гардарики. 2004. С. 1046.

¹³ Веннікова В.В. Загальна характеристика поняття правового спору та його особливості у праві соціального забезпечення. *Правова доктрина основа формування правової системи держави* : матеріали Міжнар. наук. практ. конф., присвяч. 20-річчю НАПрН України та обговоренню п'ятитом. моногр. «Правова доктрина України» (Харків, 20–21 листоп. 2013 р.). Харків, 2013. С. 765.

¹⁴ Там само. С. 765–766.

Водночас дефініцію «спір» доцільно розглядати і як правову категорію. Так, Ю.В. Божко звертає увагу на те, що необхідно розрізняти категорії «спір» та «правовий спір», оскільки з позиції права спір має значення лише тоді, коли в його основі лежать суб'єктивні права, юридичні обов'язки, законні інтереси, свободи, тобто те, що регулює право. В іншому випадку спір не має значення для права, і право на нього ніяким чином не реагує¹⁵. Спір представляє собою певну стадію у розвитку конфлікту, спрямовану на його вирішення. Юридичний зміст правового спору як матеріально-правового охоронного правовідношення утворюють відповідні права конфліктуючих сторін заявляти вимоги та заперечення на захист своїх суб'єктивних прав та законних інтересів у цьому правовідношенні¹⁶. У літературі відмічається, що правовим є спір, який виникає із спору про право, суперечливого розуміння та застосування правових норм. Змістом правового спору є реалізація протиріччя, яке виникає між сторонами спірного правовідношення. Підставою правового спору є невиконання або неналежне виконання суб'єктом правовідношення своїх обов'язків, які протилежною стороною оцінюються як правопорушення¹⁷.

На думку Н.А. Чечіної правовий спір означає різні види перешкод, опір, перепони до здійснення права, а також таку поведінку зобов'язаних осіб, яка створює невпевненість, невизначеність, невідомість і сумніви в реалізації права або невизначеність у змісті або обсязі правовідносин¹⁸. Є.Б. Лупарев під правовим спором розуміє тип правових відносин, який характеризується наявністю суперечностей сторін, які були викликані конфліктом інтересів або незбіжністю поглядів на законність та обґрунтованість дій суб'єктів правовідносин¹⁹. С.В. Ківалов визначає правовий спір як форму

¹⁵ Божко Ю.В. Правові аспекти розгляду податкових спорів в адміністративному судочинстві України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Запоріжжя, 2014. С. 15.

¹⁶ Там само. С. 18.

¹⁷ Малярчук І.А. Провадження у справах з податкових спорів в адміністративному судочинстві України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Запоріжжя, 2017. С. 12.

¹⁸ Чечина Н.А. Норма права и судебное решение. Ленинград : Изд-во ЛГУ, 1961. С. 14.

¹⁹ Лупарев Е.Б. Понятие и признаки административно-правового спора. *Журнал российского права*. 2002. № 2. С. 50.

об'єктивації юридичного конфлікту. Моментом такої об'єктивації є офіційне звернення до юрисдикційного органу²⁰. За визначенням О. Бачерікова, правовий спір – це вид юридичної справи, в якій задоволення уповноваженим органом вимог однієї сторони виключає задоволення вимог іншої²¹. Про правовий спір можна вести мову лише тоді, коли протиріччя інтересів сторін досягає тієї межі загострення, в якому воно проявляється, щонайменше, у волевиявленні однієї з сторін про захист своїх прав або охоронюваних законом інтересів. Тому сутністю правового спору виступає конфлікт про права та обов'язки або інтереси, що охороняються законом, стверджує Т. Сігаєва²².

Необхідно відмітити, що у чинному законодавстві України поняття «спір» трактується неоднозначно. Так, згідно п. 25 ст. 1 Закону України «Про фінансову реструктуризацію» спір – протиріччя або суперечка між залученими кредиторами чи між залученими кредиторами та боржником щодо пріоритетності та розміру вимог кредиторів; суперечки між залученими кредиторами щодо затвердження та/або внесення змін до затвердженого плану реструктуризації необхідною кількістю голосів, будь-які інші суперечки, що виникають з рамкового договору та протягом процедури фінансової реструктуризації²³. Натомість у Законі України «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)» термін «спір» вживається як синонім дефініції «конфлікт». У ст. 2 цього Закону встановлено, що колективний трудовий спір (конфлікт) – це розбіжності, що виникли між сторонами соціально-трудова відносин, щодо: а) встановлення нових або зміни існуючих соціально-економічних умов праці та виробничого побуту; б) укладення чи зміни колективного договору, угоди; в) виконання

²⁰ Ківалов С.В. Вибірчий спір як різновид публічно-правового спору. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2011. Т. 10. С. 8.

²¹ Бачеріков О.В. Адміністративне судочинство у справах, пов'язаних із виборчим процесом : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. О., 2011. С. 15.

²² Сігаєва Т.А. Подходы к определению сущности правового спора. *Евразийский юридический журнал*. 2010. № 1(20). С. 22.

²³ Про фінансову реструктуризацію: Закон України від 14 червня 2016 року № 1414–VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-19#Text> (дата звернення 22.02.2019).

колективного договору, угоди або окремих їх положень; г) невиконання вимог законодавства про працю²⁴.

На наш погляд, конфлікт є передумовою виникнення спору. Термін «конфлікт» означає зіткнення протилежних інтересів, думок, поглядів; серйозні розбіжності; гостра суперечка; суперечність, сутичка²⁵. Незважаючи на те, що терміни «конфлікт» і «спір» мають спільні риси, слід зазначити, що вони не повністю збігаються за змістом. Мета спору – пошук істини та досягнення згоди або у крайньому випадку зменшення розбіжностей у позиціях його учасників²⁶. У спорі завжди сторони апелюють до третьої особи, на яку покладають повноваження вирішення конфлікту. Тобто спір виступає формою прояву та способом вирішення існуючих конфліктів²⁷.

З цього приводу О.Й. Бучинський відмічає, що «конфлікт» і «спір» не є тотожними чи синонімічними поняттями з огляду на їх сутність і значення. Проте помилковим буде і повне розмежування цих категорій, адже вони мають пряму залежність і взаємний зв'язок. Враховуючи загальні правила конфліктології як вчення про конфлікт, його генезу, протікання, наслідки тощо, варто зауважити, що спір – це одна із стадій розвитку конфліктних відносин. Проте за змістом поняття «спір» є вужчим ніж поняття «конфлікт». Підставою будь-якого спору обов'язково буде конфлікт, але не завжди конфлікт пов'язується з вирішенням спору, тому що вичерпаність конфлікту незалежно від того, яким чином це зроблено, унеможливорює виникнення спору. Так, слід розрізняти за змістом поняття «конфлікту» і «спору» як причини і наслідку. Тобто існування конфлікту може стати підставою виникнення спору, але ніяк не навпаки²⁸.

²⁴ Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів) : Закон України від 3 березня 1998 року № 137/98-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/137/98-вр#Text> (дата звернення 22.02.2019).

²⁵ Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства імені О.О. Потебні ; за ред. І.К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1970–1980. Т. 4. 1973. С. 274.

²⁶ Рузавин Г.И. Спор. Философский словарь / под ред. И.Т. Фролова. М., 2001. С. 536.

²⁷ Податкові конфлікти: особливості вирішення : навч. посіб. / за заг. ред. Л.В. Трофімової. К. : КНТ, 2010. С. 23.

²⁸ Бучинський О.Й. З'ясування сутності поняття «податковий спір». *Правова позиція*. 2019. № 1(22). С. 106.

На думку авторів практичного посібника «Способи вирішення публічно-правових спорів з органами влади» правовим спір стає тоді, коли для нього притаманні такі ознаки: виникає лише з юридично значимих дій його учасників (тобто таких, що мають юридичні наслідки); спрямований на реалізацію та захист прав, свобод, інтересів, а також виконання обов'язків особи; реалізація інтересів однієї сторони спору, у більшості випадків, може призвести до неможливості задоволення інтересів іншої; юридичною основою спору є гарантована законом можливість захисту права, свободи чи інтересу особи; способи вирішення правових спорів, встановлені законом, не позбавляють особу можливості звернутись до альтернативних²⁹. С.В. Ківалов виділяє наступні ознаки правового спору: учасниками є суб'єкти правовідносин, які наділені законом певною правоздатністю та дієздатністю; кожен з учасників правового спору по-різному усвідомлює обсяг прав та обов'язків; вирішення правового спору може здійснити один або декілька уповноважених на те законом органів; законодавство передбачає певний порядок вирішення спору; головним завданням під час вирішення правового спору є захист чи відновлення прав, свобод і законних інтересів його учасників, інтересів держави чи територіальної громади³⁰.

Передумовами виникнення правового спору та вирішення його юридичними нормами є: 1) наявність суперечностей між суб'єктами суспільних відносин щодо реалізації їхніх прав, інтересів та здійснення обов'язків; 2) наявність норм права, що дозволяють особі звернутися до уповноважених органів для захисту своїх прав та інтересів; 3) наявність механізму реалізації права особи на захист³¹. Підставами виникнення правового спору є: а) неправильне тлумачення норми права; б) незастосування норми права, що необхідно застосувати; в) застосування норми, що не може бути застосована³².

²⁹ Сало Л.Б., Сенюта І.Я., Хлібороб Н.Є., Школик А.М. Способи вирішення публічно-правових спорів з органами влади : практичний посібник. Дрогобич : Коло, 2009. С. 8–9.

³⁰ Ківалов С.В. Вибірчий спір як різновид публічно-правового спору. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2011. Т. 10. С. 9.

³¹ Греца Я.В. Вирішення публічно-правових спорів : практ. посіб. Дрогобич, 2009. С. 8.

³² Тильчик В.В. Поняття і суть податкових спорів між органами ДПС та платниками податків. *Часопис Київського університету права*. 2010. № 3. С. 110.

Предметом правового спору є рішення, дії чи бездіяльність суб'єктів правових відносин, які порушують або можуть порушити права, свободи та інтереси інших суб'єктів права. Об'єктом правового спору є різні елементи реальної дійсності, які можуть бути предметом особистих і суспільних інтересів та права. Основною функцією правового спору є правозахисна функція. Правовий спір є засобом реалізації права на захист. Правовий спір відіграє правовідновлюючу та контрольну функцію. Вирішення правових спорів здійснюється шляхом реалізації організаційних і процедурно-процесуальних заходів, передбачених для усунення правових конфліктів. Правовий спір є універсальним способом розв'язання сторонами правового конфлікту, він направлений на усунення протиріч між ними на основі встановленої законом процедури. Правовий спір сприяє виявленню та усуненню недоліків у законодавстві³³.

У юридичній літературі залежно від поділу системи права на приватне право та публічне право виділяють правові спори у сфері публічного права та у сфері приватного права³⁴.

С.В. Ківалов зазначає, що встановлення чи має спір публічно-правовий або приватноправовий характер, можливе лише з урахуванням суті правовідносин, які породжують правовий спір. Зокрема, одним із критеріїв для визначення характеру спору є його нормативне підґрунтя: якщо сторони до виникнення спору перебували у відносинах, що регламентуються публічним правом, то і сам спір має публічно-правовий характер. У той же час цей критерій не можна вважати визначальним, оскільки існує багато спорів, учасники яких перебувають одночасно у публічно-правових та приватноправових відносинах³⁵. Для розмежування публічно-правових та приватно-правових спорів можна користуватися системою, яка складається із декількох критеріїв: наявність суб'єкта владних повноважень як сторони правовідносин, з яких виникає спір; публічно-управлінська

³³ Малярчук І.А. Провадження у справах з податкових спорів в адміністративному судочинстві України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Запоріжжя, 2017. С. 13–14.

³⁴ Толстолюцька М.М. Митний спір як предмет адміністративного судочинства. *Вісник Академії праці, соціальних відносин і туризму*. 2019. № 2. С. 21.

³⁵ Ківалов С.В. Вибірчий спір як різновид публічно-правового спору. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2011. Т. 10. С. 10.